

„sociální lidská práva“ „právy podílovými a účastnickými“ (str. 75–76). V této souvislosti je řeč o právním stavu. Navazuje výklad o pravomoci (ale též o nároku na plnění), s vyústěním o právu ústavním. 4. kap. je nadepsána „Identita a majetek“. 5. kap. se zabývá problematikou právního státu. Začátek kapitoly se ještě vyrovnává s problematikou rozděleného teritoria obývaného Němci (BRD a DDR). Základem státního společenství by měla být nedotknutelnost lidské důstojnosti (jak lze číst hned v první větě prvního odstavce čl. 1 Ústavy SRN). Ze tří klasických otázek politeie (kdo vládne nad kým, kdo vládne pro koho, kdo vládne pro co) Baruzzi považuje za nejdůležitější tu třetí. Je nanejvýš závažné, o jaké cíle a dobra jde. Autor vyjde především z Aristotela a naváže — kontrastem — na Lockovy priority. Nato samostatně píše o státu vlastníků a pak o mocenském státu (v němž moc je samoučelem). Zkoumá také kontrolní mechanismy právního státu. Poslední dvě kapitoly mají jako záhlaví „Právní společenství“ a „Právo sub specie machinae“ a poměrně bezprostředně na sebe navazují. Baruzzi si je jist tím, že „právo odpovídá strojovému běhu člověka“ (str. 207) a dospívá přitom k řadě kontrastů. Prohlásí třeba, že vysokým cílem techniky i hospodářství je spolehlivost, jíž v právu odpovídá bezpečnost. Tím však, že vše je propleteno zákonnými ustanoveními, nestoupá právní bezpečnost. Naopak, ta nepřehledná propletenost přináší stále víc nejistoty. (Nedokážu na tomto místě nevzpomenout stejné myšlenky prezidenta Havla při projevu 23. 3. 1995 při udělování titulu dr. h. c. na půdě Masarykovy univerzity.) Baruzzi připouští, že dnes je málem vše realizovatelné („machbar“) a k tomu dodává, že „při konání jsme na cestě“ („Wir sind beim Machen unterwegs“, str. 210), takže nám stačí, že — jak by se česky fěklo — „všechno lze zmáknout“, což právě nás podle autora knihy ohrožuje nejvíc, pokud jde o právní jistoty. V závěrečném Doslovu autor ještě považuje za nezbytné znovu zdůraznit, že tezi o „One World“ (o tom, že by byl „jeden svět“) považuje za politickou lež. Polaritami jsou příroda a společnost, ale také Sever a Jih (nemluvě o dalších soufadiních a hodnotových osách). Stojíme před otázkou, zda usilujeme o společné právo a zákon (anebo zda přinejmenším máme reprezentanty pro ustavení takového společenství). S touto otázkou se loučí se svým čtenářem Arno Baruzzi. O aktuálnosti jeho úvah není sporu.

Miloš Dokulil

Elias C a n e t t i : *Masa a moc*. Praha, Arcadia 1994, 576 stran.

Skutečnost, že Elias Canetti (1905) patří k významným evropským autorům vyplývá už z toho, že je nositelem Nobelovy ceny za literaturu (1981 za román *Zaslepení* — 1935).

Masa a moc (1960) je rozsáhlým esejem věnovaným tématu, který už od počátku století fascinoval mnoho významných filozofů, sociologů a politologů — mase. Reflektuje i situaci moderního světa zejména od vzniku fašismu, který sice není často jmenován, nicméně objevuje se v pozadí problémů, které Canetti řeší — nebo spíše na ně upozorňuje. Protože toho, čemu říkáme „řešení problémů“, se u Canettiho nevyskytuje mnoho.

Canettiho rozsáhlá kniha se skládá z jedenácti částí (*Masa*, *Smečka*, *Smečka a náboženství*, *Masa a dějiny*, *Útroby moci*, *Přežívání*, *Prvky moci*, *Rozkaz*, *Proměna*, *Aspekty moci*, *Vládnutí a paranoia*) a *Epilogu*. Už na seřazení kapitol je zřejmé, že autor sleduje skutečně linii od popisu masy k úvaze o moci. Canetti zpracoval nesmírné množství materiálů z nejrůznějších oblastí: sociologie, kulturní antropologie, náboženství, mytologie, psychologie a psychiatrie. Tyto materiály se v jeho knize objevují jak ve zprostředkované podobě úvah, tak jako jejich ilustrace.

Zvláštní je Canettiho metoda úvahy, která důsledně postupuje celou knihou. Canetti do značné míry vylučuje běžné kauzální myšlení, respektive myšlení v pojmech systému složité podmíněnosti. (Autor překladu i doslovu, Jiří Stromšík, výslovně upozorňuje na Canettiho odpor k „aristoteliskému“ myšlení, myšlení v řádu klasifikace a hierarchie, které je prý zneužitelné mocí.) V Canettiho úvahách se mísí popis s rozsáhlým použitím analogie. Canetti tak upozorňuje na nejrůznější souvislosti. Některé z nich jsou poměrně známé, jako např. podobnost mezi paranoikem a (absolutním) vládcem. Jiné vypadají spíše kuriózně. Např. v kapitole *Útroby moci*, části *Chycení a pozření* se Canetti zmiňuje o zubech: „*Hladkost a řád* jako zjevné vlastnosti zubů přešly

do podstaty moci vůbec... Začalo to s primitivními nástroji... Skok od kamene ke kovu byl možná největším skokem směrem k větší hladkosti... Tato hladkost se vystupňovala ve strojích a vozidlech našeho moderního světa a stala se hladkostí fungování jako takového... Mluví se o funkčnosti, jasnosti a užitečnosti, ale to, co ve skutečnosti triumfovalo, je *hladkost* a prestiž skryté moci.“ (S. 327, zdůraznil E. C.; nekrácený odstavec má 23 řádky.)

Právě tento způsob úvahy činí knihu zvláštní, místy nevěrohodnou, ale v každém případě provokující. Právě on také znemožňuje psát recenzi zaměřenou spíše na obsah knihy. Ten se totiž skládá z množství úvah o jevech, které někdy jsou, někdy nejsou v běžných představách spojovány. V některých případech se neubráníme dojmu, že na Canettiho udělaly dojem některé etologické úvahy o analogii mezi zvířecím a lidským chováním (úvahy o chování ve smečce, při lovu a útěku, o jednotlivých orgánech těla), avšak na rozdíl od etologie, se do Canettiho myšlení míjí symboly. (Viz uvedený citát).

Jistá rozpornost Canettiho úvah vystupuje na povrch i v Epilogu, kdy nejprve uvádí, že válkám v našem století odzvonilo s druhou světovou válkou (drobnější války, které následovaly po ní, nebere v potaz), a hned potom z psychologického rozboru touhy (mocných) po přežití a z faktu existence atomových zbraní vyvozuje, že lidstvo je v akutním nebezpečí: Jedinec toužící po přežití je schopen pro uspokojení této touhy zabít neuvěřitelné množství lidí — a atomové zbraně mu k tomu dávají příležitost. Poněkud anarchistickým „východiskem“ je Canettimu snaha čelit moci rozkazů, přičemž ovšem rozkazem a jeho plněním je pro Canettiho v podstatě všechno, co musí člověk dělat, aby mohla fungovat společnost, tj. pracovní disciplína apod.

Canetti tedy ve své knize reaguje na aktuální problémy dnešního světa. Reaguje na ně však svérázným způsobem, který může vést k dalším diskusím. A to je jen dobře.

Ivana Holzbachová

Ladislav T o n d l : *Věda, technika a společnost* (soudobé tendence a transformace vzájemných vazeb). Filosofie (Praha FÚ AV ČR), 1994, 184 stran.

Zatímco v publikacích, které u nás vycházely před rokem 1989, byla věda hodnocena zejména pokud jde o její schopnost „přispívat k budování socialismu“, respektive pokud jde o ideologické aspekty některých speciálněvědních teorií, musela se na Západě vypořádávat s rostoucí diskusí reagující na negativní vedlejší účinky některých vědeckých poznatků a jejich technických aplikací. Filozofie vědy, která vzniká asi od poloviny století, byla u nás reflektována především jako metodologická problematika, případně problematika vývoje vědy (slovenský překlad Kuhnovy Struktury vědeckých revolucí). Hodnotové aspekty spojené s jejím rozmachem byly ponechány buď v naivně pozitivní podobě, jakou známe z 19. století, nebo redukovány na odsouzení „zneužití“ vědy západními kapitalisty a imperialisty. Reflexe zhoršování životního prostředí, se kterým se setkávaly i miliony obyvatel „socialistického tábora“, byla považována za více či méně podvratnou činnost.

Také proto je velmi záslužným činem vydání Tondlovy knihy, která je předmětem této recenze. Seznamuje totiž srozumitelným způsobem s problematikou, která je zejména v širších kruzích naší veřejnosti poměrně neznámá.

Tondlova kniha má pět kapitol: I. kritická sebereflexe vědy a techniky na konci dvacátého století, II. Změny paradigmat v pojetí a funkcích vědy, III. Věda, vědecké poznání a znalosti, IV. Člověk a svět techniky a V. Stimulující funkce vědy a aktivní společnosti.

V první kapitole Tondl čtenáře seznamuje s genezí problému, jak v rovině teoretické, tak s jeho příčinami ve vývoji společnosti, především se zklamáním, ke kterému vedly některé vedlejší důsledky vědeckého a technického pokroku. Zdůrazňuje, že řešením těchto problémů není odmítnutí vědy, nýbrž její sebereflexe.

Ústředním pojmem druhé kapitoly je „ethos nekonečných horizontů“, iluze o nekonečné moci poznání, vědy a techniky charakteristický pro 19. a první polovinu 20. století. Toto starší „paradigma“ je nyní nahrazováno novým určováním cílů výzkumu a vývoje, které by bralo v úva-